

BRANDENBURGI KATALIN

Brandenburg, 1604. május 28. – Pomeránia, 1649. augusztus 27.

Brandenburgi Katalin nem egészen egy évig viselte Erdély élén a fejedelmi címet. Közel egyeztetendő országglása Erdély egyik súlyos politikai válságát eredményezte. A kortársak Katalint léhának, erkölcstelennek, gonosznak tartották, aki romlásba vitte volna a ráhagyott országot, ha nem akadályozzák meg ebben. Bethlen halála után az özvegy valójában a hatalmukat visszanyerő vagy legalábbis ebben reménykedő erdélyi rendek érdekellentéteinek, hatalmi harcának keresztüzébe került. Ebből idegen származása, neveltetése és nem utolsósorban női mivolta miatt sem tudott másként kikerülni, csak azzal, ha lemondott a fejedelemségről.

A brandenburgi hercegnő Katalin édesapja Hohenzollern Zsigmond János brandenburgi választófejedelem, anyja Anna porosz hercegnő volt. A hercegkisasszony kilencévesen elveszítette édesanyját, és valószínűleg Gusztáv Adolf svéd király udvarában töltötte gyermekkorának egy részét. Bátyja, György Vilmos herceg jelentős szerepet játszott a harmincéves háborúban. Két nővére IV. Keresztély dán, illetve Gusztáv Adolf svéd királyhoz ment nőül.

Bethlen Gábor a háborúzása során létesített diplomáciai kapcsolatot az északi országokkal, és Katalinnal kötött házassága még jobban megerősítette ezeket a szálakat. Miután Bethlen számára nyilvánvalóvá

vált, hogy Habsburg Cecília Renáta főhercegnő kezét nem fogja elnyer-
ni, és egyúttal maga is belátta, hogy nem házasodhat a Habsburg-ház-
ból, követei, Kovacsóczy István és Mikó Ferenc útján Berlinben tárgya-
lásokat kezdeményezett a brandenburgi hercegnő kezének elnyerésére.
A megegyezés 1625 nyarán született meg, és az év végére a portai bele-
egyezés is megérkezett. A házasság egyértelműen diplomáciai érdeke-
ket szolgált. Kemény János emlékezete szerint a házasságkötésre az vit-
te a fejedelmet, hogy szerette volna méltóságát, hírnevét egy uralkodó-
házból származó feleséggel emelni, de különösképpen igyekezett a svéd
királlyal rokonságba kerülni.

A Katalinért utazó küldöttséget Rákóczi György vezette. A követség
tagjai között volt Kemény János is, aki Brandenburgba érkezésükről a
következőket írta: „Itt láttunk mi magyarok elsőben olyan asszonyem-
beri öltözetet, hogy mellyek mezítelen, kinyitva legyenek, mellyekre it-
tas is és egyébiránt is igen venereus [szerelemre áhító] ember, az sze-
gény Mikó Ferenc sokat ácsorga, de csak száraz korcsomája lőn.”

Az esküvőre 1626. március 2-án Kassán került sor, fényes külsőségek
közepette. Katalin egy nappal az esküvő előtt találkozott először a fejede-
lemmel, aki ekkor 46 éves volt, és a sok háborúskodás, valamint az uralko-
dás gondjai már meglátszottak rajta. A 24 éves Katalin hercegnőt szép-
nek, csinos külsejűnek írták le kortársai. A díszesen felöltözött 6 ezer lo-
vas, ezeröttszáz kék egyenruhás hajdúvitéz, ötszáz muskétás között
lováról leszálló fejedelem és a hintájából kilépő hercegnő itt először „fogá-
nak kezét és adának csókot egymásnak”. A lakodalmi ünnepségek egy hé-
tig is eltartottak, lovagi tornával, tűzijátékkal, népünnepéllyel egybekötve.

Nagy korkülönbség volt tehát a házasfelek között, ezenfelül kettejük
kapcsolatát megnehezíthette, hogy nem beszéltek közös nyelvet. Beth-
len csak kevéssé tudott németül, de ez is csupán feltételezés, Katalin pe-
dig a németen kívül csak franciául beszélt. Arról sem tudunk, hogy leve-
leztek volna egymással, éppen az említettek miatt. Nehéz tehát elkép-
zelni, hogy igazán komoly, házastársakhoz illő érzelmi kapcsolat alakult
volna ki közöttük, de az valószínűsíthető, hogy tisztelet és megbecsülés
mindenképpen. Egyes kutatók feltételezik, hogy az öregedő fejedelem
idővel beleszeretett a vidám, játékos kedvű, nevetős hercegnőbe, de sze-
relme nem talált viszonzásra. Az a vehemens gyűlölködés, amivel az

erdélyi kortársak viszonyultak Katalinhoz, mindenesetre megdöbbentő. Ennek nyomát leginkább Kemény János emlékiratában fedezhetjük fel. Különösen érdekes „rémtörténetet” ad elő Katalinról – megtörténetére egyébként nincs bizonyíték –, ami Bethlen halála után esett volna meg: „De, hogy derék dologra térítsem írásomat, láss egy csudás dolgot, még asszonyi állatban, s még feleségben, s még olyan méltóságos férjének teste felett. Maga hagyásából, mely nap meghala, ottan testét felbonták, beleit és szívét s egyéb belső szerveit kivevén, melyben az doctorok forgolódván s az borbély, és mi valahányan, belső szolgák, Catharina, az fejedelemasszony nemcsak nem irtózá nézni, sőt egyiránt fogdosni, tapogatni az felmetélt testnek szívét, felhasított hasát, s egyéb tagjait: de semmi szomorúságot nem tettete, sőt egy csepp könnyet nem ejte az istentelen, gonosz szívű, elvetemedett asszonyi állat.”

Don Diego de Estrada, a fejedelmi udvarban tartózkodó spanyol lovas Katalint a hazai forrásokkal ellentétben fölöttébb kedves, vidám, szórakoztató teremtésnek állítja be, aki szerette a mulatságokat, jól ülte meg a lovat, és élvezte a neki adatott jólétet, de hát mit is lehetett volna kívánni az ő helyzetében lévő fiatal nőtől, aki ráadásul más szokásokat, életformát, más udvari stílust hozott magával.

Kemény szerint Katalinnak több szeretője is volt a gyulafehérvári udvarban, köztük előbb egy Zierotin nevű morva származású nemesúr, aki főlovászmesterként szolgált. Később lett kegyence Csáky István, aki a visszaemlékezések szerint kora legszebb férfia volt. Csáky igazi lovagként sürgölődött a fejedelemasszony körül. Művelt volt, latinul és németül is jól beszélt. Bizonyos források szerint Katalin még Bethlen életében viszonyt kezdett vele, más források ezt tagadják. Csáky feltehetőleg nem viszonzta a fejedelemasszony őszinte érzelmeit, inkább azt kihasználva, minél több pozíciót, pénzt és birtokot akart megszerezni, ezért is támogatta olyan erősen Katalin fejedelemségét Bethlen halála után.

Erdélyi „fejedelem”

Bethlen Gábor végrendeletében a trónt feleségére, Katalinra hagyta, hogy biztosítsa jövőjét. Halála előtt fél évvel, 1626. május 24-én utódjává választotta az erdélyi országgyűléssel. Kemény szerint utóbb ezt Bethlen megbánta, de

erre más bizonyítékunk nincs. Trónra juttatásával Erdély további sorsára gondolt a fejedelem, így érezte ugyanis biztosítottnak, hogy országa a protestáns országok szövetségi rendszeréhez kapcsolódva halála után is védelmet élvezzen.

Katalin választási feltételei igen szigorúan írták körül majdani hatalmát. Kormányzót rendeltek mellé Bethlen István, a fejedelem testvéröccse személyében, akivel együtt kellett működnie döntéseinek meghozatalában. Megszabták azt is, hogy csak a fejedelmi tanács beleegyezésével hozhat rendelkezéseket. A tanácsba nem nevezhetett ki idegen származású személyeket, és nem állíthatott ilyeneket a várak élére sem. A külügyekben csakis a tanács hozzájárulásával intézkedhetett, és csupán addig viselhette a fejedelmi címet, amíg Bethlen nevét is viseli, tehát amíg nem köt új házasságot. Nem véletlenül hangsúlyozzuk a fejedelmi címet. Ugyanis Katalin az egyetlen olyan erdélyi „principissa”, azaz fejedelemasszony, fejedelemné, aki a reá ruházott hatalmat mint „princeps”, azaz fejedelem gyakorolta. Ez a sajátos helyzet indokolja, hogy helyett kell kapnia az erdélyi fejedelmek között.

Bethlen halála után hatalmi válság bontakozott ki Erdélyben. Az erdélyi rendek nem állhatták Katalint, a „német asszonyt”, akinek életmódja sokakban megütközést keltett. Táncmulatságokat, álarcosbálokat rendezett, vadászott, lovagolt, fényűző holmikkal vette körül magát, s ez nem nagyon egyezett az erdélyiek fejedelemasszonyról alkotott elképzelésével. Különösképpen Bethlen első felesége, a buzgó kálvinista Károlyi Zsuzsanna után. Igyekeztek tehát mindent megtenni, hogy a végrendelet ellenére eltávolítsák a fejedelmi trónról. Az ellenzék Bethlen István köré csoportosult, Csáky István körül pedig a Katalint támogatók sorakoztak föl, köztük Szunyogh Gáspár kővári kapitány, Liszthy Ferenc szamosújvári kapitány és néhány katolikus főúr. Ismeretes, hogy ez idő tájt a magyarországi főurak fejében is megfordult: a katolicizmus felé hajló Katalin által irányított Erdélyt nem lehetne-e így valahogy egyesíteni az ország nyugati felével. Ez azonban az ábrándok világába tartozó elképzelés volt.

A politikai intrikák és harcok közepébe csöppent Katalin egyáltalán nem tudott eligazodni, de hogyan is tudott volna? Politikai-kormányzati gyakorlata nem lévén, a választási feltételek által korlátozottan,

Csákyhoz fűződő érzelmeinek kiszolgáltatva valójában önálló döntéseket nem hozott. Nem volt képes arra, hogy a Bethlen által kijelölt irányba vezesse tovább az országot.

Bethlen halála után az erdélyi rendek úgy kaptak erőre, ahogy egy tetszhalott támad föl. A szigorú bethleni fejedelmi hatalom minden rendelkezését megsemmisítették, kezdve azzal, hogy Katalin egyes-tendős uralma alatt hat alkalommal tartottak országgyűlést. Ezeken a gyűléseken módszeresen szétverték a fejedelem által kiépített hatalmi rendszert: eltöröltették a fejedelmi monopóliumokat, és bevezették a szabad kereskedelmet, törvények sorát hozták, amelyekkel az egyes rendek, a székelyek, a szászok és a magyar nemesség jogait erősítették meg. Kimondatták, hogy fiskális birtokokat ezután örökjogon is el lehet adományozni. Katalin rendelkezéseit csak a tanács beleegyezésével engedték érvényesülni. A kincstári jövedelmeket és magánjövedelmei kezelését is a kincstartó kezébe helyezték, ettől is megfosztva a fejedelemasszonyt. Gyakorlatilag teljesen gúzsba kötötték. Önálló mozgásterre nem volt, ennél fogva a főhatalom szinte teljes egészében a fejedelmi tanács és a kormányzó kezébe került.

1630 nyarán tovább rosszabbodott a helyzet. A fejedelemasszony és a kormányzó hívei között majdnem verekedés tört ki a medgyesi országgyűlésen, de végül kompromisszum született. A parázs helyzet előzménye az volt, hogy Katalin birtokokat akart Csákynek adományozni, köztük Tokajt és Munkácsot, de csak az előbbit sikerült. Az országgyűlés ismételten megerősítette a fejedelmi hatalmat korlátozó törvénycikkeket, egyúttal biztosította Katalin személyes szabadságát. A hatalmon lévő fejedelmi tanács azonban hamarosan „Csáky-ellenes” rendelkezéseket hozott, amelyek immár súlyosan beavatkoztak a fejedelemasszony magánéletébe, szabadságát is korlátozták: ezután ugyanis Katalin csak mások jelenlétében találkozhatott Csákyval, aki Erdélybe is csak a fejedelmi tanács engedélyével jöhetett be, egymásnak írt leveleiket pedig előbb a kormányzó olvasta el. Így aztán nem csodálható, hogy Katalin hamarosan engesztelhetetlenül meggyűlölte sógorát, Bethlen Istvánt. Esterházy Miklós nádor megjegyzése szerint Katalin inkább rabságban volt Erdélyben, mintsem hogy uralkodott volna.

Mindennek ellenére a kapcsolat nem szűnt meg Csáky és a fejedelemszony között. Csáky katonákat toborzott, és a helyzet odáig fajult, hogy támadásra készült a kormányzó és pártja ellen. Bethlen István akkor elhatározta, hogy megkísérli Katalint lemondatni és Rákóczi Györgyöt fejedelemmé választatni. Követeket küldött hozzá, akik – Katalin bátyjához írt levele szerint – megfenyegették, hogy akár erőszakkal is eltávolítják. Amikor Katalin megkérdezte, ugyan mi rosszat tett ő, amiért az egész ország így meggyűlölte, Mikó Ferenc azt válaszolta, hogy semmit. Az a baj, hogy asszony, és ezért alkalmatlan a kormányzásra, mert Erdélynek férfirra van szüksége, aki képes megóvni a külső veszélytől.

A komolyan megfélemlített fejedelemszony végül 1630. szeptember 28-án „önként és szabad akaratából” lemondott a fejedelemségről. A rendek több súlyos vádat is fölhoztak ellene, amelyek alól ki kellett mentenie magát. Először is felróták neki, hogy híveinek mértéktelenül adományozott, valamint azt, hogy Fogaras, Munkács és Tokaj jövedelmeit eltékozolta. Ez ellen azzal védekezett, hogy a kormányzó kényszerítette arra, hogy a Bethlen-híveknek adományozzon minél több birtokot. Ezt látszanak alátámasztani egyébként a források is, amelyek szerint tényleg jelentős adományokat tett a kormányzó és hívei javára az 1630. esztendőben. Azzal is megvádolták, hogy az oszmánoktól való elszakadás érdekében praktikált, és hogy az országot a Habsburgok kezére akarta játszani. Ez nevetséges és egyben lehetetlen vád volt, hiszen amilyen szoros őrizetben tartották őt Erdélyben, nem sok önálló cselekvésre nyílt lehetőség. Súlyos vád volt az is, miszerint Bethlen halála után megpróbált áttérni a katolikus hitre. Ez a megingása feltehetőleg a környezetében lévő katolikus urak hatására következett be, mivel ő nem volt túlságosan állhatatos vallási kérdésekben. Miután távozott Erdélyből, a római katolikus hitre tért, majd második házassága miatt ismét protestáns lett.

Katalin rendszeresen tájékoztatta bátyját, sőt a svéd királyi udvart is az Erdélyben kialakult helyzetről, és panaszkodott körülményeinek tarthatatlansága miatt. Sokszor kérte, hogy küldjenek mellé egy kormányzáshoz értő szakembert, de kérését a brandenburgi választó nem teljesítette.

A személyével kapcsolatos csatározások lemondása után sem szűntek meg. Arra kérte a rendeket, hogy adják át neki a Bethlen Gábor által ráhagyott örökségét, 15 ezer tallért, de ennek csak egy részét kapta meg. A Csáky Istvánnak kölcsönadott pénzeit sem tudta visszaszerezni, ezért pereskedésre kényszerült. Csáky egyébként az asszony lemondása után még egy darabig hitegette Katalint, hogy közös életüket tervezgeti, ám ezzel csak még meglévő pénzét és ékszereit csalta ki tőle, valamint egy végrendeletet, amelyben őt tette meg örökösévé. A pereskedés 1634-ben kezdődött köztük, amikor Katalin rájött a csalásra. Esterházy nádor, sőt a magyar király is közbelépett, és utasította Csákyt, hogy szolgáltatassa vissza a nála lévő ékszereket és értéktárgyakat jogos tulajdonosuknak, de erre csak 1641-ben került sor.

Csáky mellett Katalinnak Rákóczi Györggyel is voltak összetűzései. Rákóczi mint Bethlen István ellenfele hamar jó kapcsolatba került a fejedelemasszonnyal, és minden támogatást megkapott tőle, hogy trónra kerüljön. 1630 decemberében az országgyűlésen Katalin elsőként leadott szavazata meghatározó jelentőségű volt, és az is, hogy a Portáról érkezett két ahdnáme közül a Rákóczi nevére kiállított okiratot olvastatta föl. Utóbb azonban Rákóczi is birtokokat próbált szerezni a befolyásolható asszonytól, és kötelezvényeket íratott alá vele. Majd amikor Katalin megkísérelt kibújni ígéretei alól, Rákóczi ellene fordult, és kizárta Munkács várából. Még saját személyes holmiját sem adta át neki. Vele is kemény küzdelmek árán sikerült egyezsége jutnia és így valamit is visszaszereznie javaiból.

Közben Katalin 1639-ben házasságot kötött Ferenc Károly szász-lauenburgi herceggel, akivel a bécsi császári udvarban ismerkedett meg, és később Pomerániába költözött. Mivel a herceg szegény ember volt, és Katalin vagyona sem tartott örökké, életének utolsó évei meglehetősen szűkös körülmények között teltek.